

A veszprémi vargacéh szabályzatának hiteles másolata 1793. január 20.

Közli: Szőcs Tibor

PIL 665. f. 1. ő. e.

A veszprémi német cipésmesterek 1753-ban Mária Terézia által latinul megerősített német nyelvű szabályzatának 1793-ból származó hiteles másolata, illetve 19. századi hozzátoldások.

A céhlevél szerkezete

A könyvalakban összefűzött céhlevél megerősítéséről szóló latin keretszöveg fogja közre a tulajdonképpeni céhszabályzatot.

Az oklevelek középkor óta használatos formuláit is felhasználó bevezetőből kiderül, hogy a német vargák részéről bemutatásra kerültek bizonyos céhcikkelyek, amelyeket jóváhagyásért vittek a királynő elé.

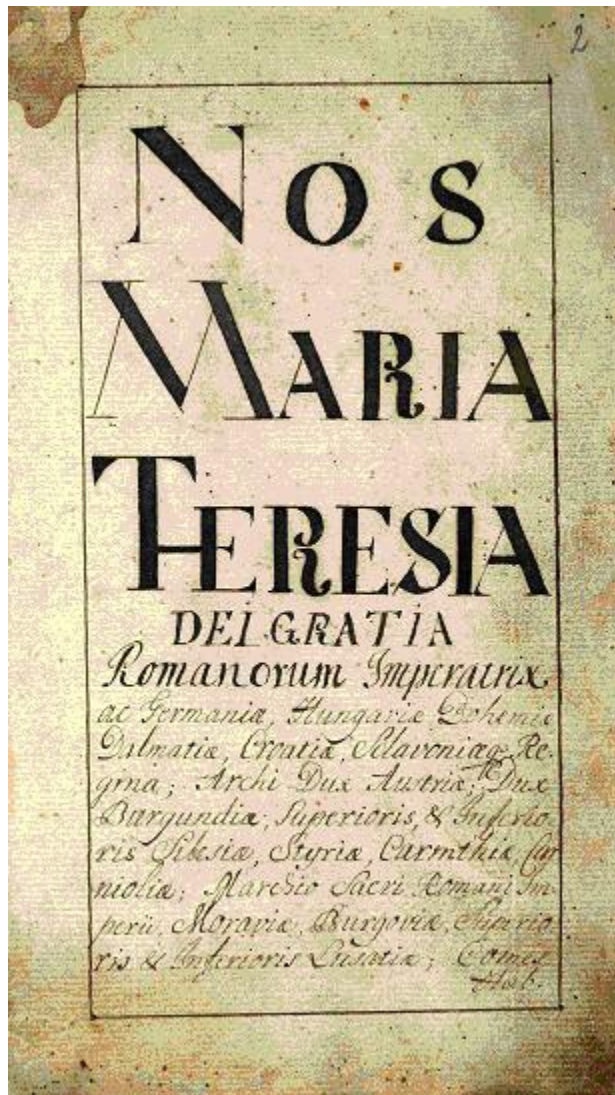
A bevezetőt követi a 11 artikulusból álló szabályzat német nyelven, gót betűs írással, majd ismét latinul folytatódik a szöveg. Ebben Mária Terézia megerősítettnek nyilvánítja az itt közölt cikkelyeket (fenntartva magának a változtatás jogát).

Az iratmásolatban Mária Terézia és Nádasdi Lipót Flórián (a királynő belső tanácsosa és udvari kancellár), az eredetiben meglévő, saját kezű aláírásait csak a név puszta leírásával és egy "m. pr." (manu propria) jellel pótolták, és hozzátoldottak egy német nyelvű záradékot, amelyben közlik, hogy ez az eredeti céhlevél szóról szóra történő átírása. Az 1793. január 20-i kelettel ellátott záradékot Paul Frantz, az akkori fő-céhmester, és két másik mester erősítette meg saját kezű aláírásával.

A céhlevélben két későbbi, hosszabb német nyelvű bejegyzés is található, amelyek egy 1826-ban és 1830-ban tartott gyűlés új határozatait illesztik a céhlevél végére.

A másolat záradéka szerint szóról szóra ("von Wort zu Wort") írták át a

céhlevelet, az eredetivel való összevetés esetén azonban azt látjuk, hogy ez korántsem volt így. Az 1753-ban kibocsátott eredeti privilégium két korábbi céhszabályzatot egyesít, egy 13, illetve egy 10 pontból állót. A másolatba csak ez utóbbi 10 artikulust vették át, és kiegészítésként még egyet az első, 13 pontos felsorolásból, így a jelenlegi céglevél összesen 11 pontot tartalmaz. A latin keretszöveg (kisebb másolási eltérésektől eltekintve) teljesen megegyezik. A másolat kiállítását tekintve is szerényebb az eredetihez képest, míg az nagy alakú, összefűzött pergamen lapokból állt, addig ez papírból készült, és ezt is egy kb. 14 X 22 cm-es, 8 lapból álló kis "könyvecskévé" fűzték össze. Megfigyelhető, hogy a másoló ügyelt a szép írásra, és az első oldalon igyekezett utánozni a királynő nevét leíró rész díszes formáját (l. a képen).

A 11 cikkely a cég belső életét, hierarchiáját szabályozta, kitért a tagok egymás közötti és idegenekkel szembeni viselkedésére, bizonyos ünnepek megtartására,

illetve egymás megsegítésére. Hiányoznak a cipőkészítésre vonatkozó szakmai szabályok, kizárólag a kontármunka büntetését emelte ki. A cikkelyek elsősorban arra ügyeltek, hogy senki és semmi ne sértse meg a céh jó hírnevét, előírták a tagoknak, hogy vásár- és ünnepnapokon valamint a nagyobb ünnepeken jelen kell lenniük a szentmisén, valamint részt kell venniük a körmeneteken, ügyelniük kellett a tartozásaikra és számláikra. Külön kimondták, hogy a mesterek törekedjenek a tisztességre, **ne járjanak éjszakánként haza**, és a szállásaikon ne legyen veszekedés, egymás közti civódás. Még azt is kiemelték, hogy egy mester vagy inas se fogadjon el koszorút, vagy táncot idegen lánytól, mert az sértheti a céh becsületét. A belső gyűléseiken is törekedjenek a fegyelemre, ne gyanúsítgassák egymást, és a béke megőrzése érdekében ne hordjanak maguknál puskát vagy más fegyvert. A szabályzat ügyelt az egyenlőség betartására is, nem csak a kontármunkát tiltotta és büntette, hanem azt is, aki indokolatlanul többet dolgozott az előírtnál. A szankciók mértékét két cikkely kivételével nem konkretizálták: esetenként egy-, vagy félfontnyi viasz a büntetés, de írnak a céhládába helyezett, büntetésekből befolyt pénzről is.

A céh érdekvédelmi szerepet is vállalt. A céhládából (amiben az egyesület vagyonát tartották) segélyeket biztosítottak a megbetegedett társaiknak (amely pénzt vissza is kellett fizetniük, ha az egészségük helyreállt). Előírták, hogy a ládában tartott pénzt csak az egyesület hasznára lehet fordítani, továbbá biztosították a tagoknak a felsőbb hatóságokhoz való fellebbezés jogát. A céhet szorosan összetartozó közösségnek tekintették, amit jól mutat, hogy nem csak az eltávozásokat kellett nyilvánosan bejelenteni, de kötelezővé tették a tagok, vagy családtagjuk elhunytá esetén a temetésen való részvételt is.

A céhlevél története

Veszprém mezővárosban (mely, bár püspöki székhely volt, sosem tudta a szabad királyi város státuszát elnyerni) kifejezetten magas volt az iparral foglalkozók száma, csakúgy, mint egész Veszprém megyében. A 18. századot tekinthetjük a magyarországi céhpar virágkorának, és a növekedés ütemét jól mutatja, hogy Veszprém megyében 1720-ban még csak 339 céhbeli kisiparost tartottak nyilván, száz évvel később, 1828-ban egyedül Pápán és Veszprémben 1343 céhiparos dolgozott, 53 különféle szakma keretein belül. Még a 19. század egyik nagy statisztikusának, Fényes Eleknek is feltűnt, hogy Veszprém városában "... különösen sok pokróczos, szűrszabó és csizmadiák lakik" (Fényes Elek: Magyarország Geographiai szótára III. 297.).

A szakmák elkülönülésének a finomságára jellemző, hogy a csizmadiák és a vargák (cipészek) külön szervezetbe tömörültek, sőt nyelvi alapon is elkülönülhettek egymástól. Veszprémben pl. létezett már egy főként magyar mestereket tömörítő vargacéh, amikor a városban élő német vargamesterek elhatározták, hogy ők is létrehozzák saját érdekvédelmi szervezetüket. A céh

létrejött nem feltétlenül azonos a céhlevél hivatalos megerősítésének a dátumával, sőt, úgy tűnik, hogy a német vargák már egy kidolgozott és meglévő szabályrendszert vittek megerősítésre Mária Teréziához. A kor szokása szerint a mezővárosi céhek kiváltságleveleit a város földesurainak kellett megerősíteni, jelen esetben a veszprémi püspöknek, ezen céhlevelet viszont egy felsőbb hatóság, Magyarország királynője előtt hagyatták jóvá Bécsben, 1753-ban. A kiállítás ünnepélyességére jellemző, hogy az első oldalon aranyozott betűkkel szedett és kidíszített okmányt Mária Terézia és Nádasdi Lipót Flórián saját kezűleg írta alá. A Bécsből hozott privilégium nyilván nem kevés pénzébe került a veszprémi mestereknek, de a hitelességét már a város püspöke se tudta volna megtagadni.

A királyi megerősítés további biztonságokat is adott, hiszen Mária Terézia 1761-ben már elrendelte a céhlevelek beszedését, hogy egységes formába öntse azokat (bár ennek az intézkedésének a gyakorlatban túl nagy fogamatja nem lett), viszont az eredeti privilégium 1793-ban még biztosan a veszprémi mesterek kezében volt, amikor az itt található hiteles másolatot készítették róla. Az 1805-ben kiadott helytartótanácsi rendelet ismét elrendelte a régi céhlevelek összeszedését az egységes formátum kialakítása érdekében, és azokat megküldte az Udvari Kancelláriának. A veszprémi német vargák kiváltságlevelének is ez lett a sorsa, talán ekkor, de még mindenképpen 1826 előtt. Úgy tűnik, hogy ezt követően az 1793-ban készített példány vette át az eredeti privilégium szerepét.

Az összeszedett céhleveleket Bécsben a kancellária egy melléképületében halmozták fel. A Bach-korszak alatt a magyarok kérték ezek visszaadását, de erre csak 1887-ben került sor, a jó viszony helyreállításának egy apró zálogaként. A Nemzeti Múzeum levéltára és az Egyetemi Könyvtár osztozott a régi céhleveleken, így az 1753-ban kiadott privilégium eredetije ma is hozzáférhető az ELTE Egyetemi Könyvtárában.

Az őrizetünkben lévő másolat sorsáról már kevesebbet tudunk. 1826-ban és 1830-ban kerültek bele a kiegészítő rendelkezések, valószínűleg ez lehetett a vargacéh hivatalos szabályzata egészen a szervezet megszűnéséig. Erre legkésőbb 1872-ban kerülhetett sor, mikor törvényben mondták ki a céhek megszűnését, bár a céhszervezet felszámolása már 1860-tól megkezdődött. Ezek után a céhlevél jogi szempontból értéktelenné vált, és így kerülhetett a cipészeket és egyéb rokonszakmákat tömörítő szakegyesületek birtokába, egyéb, a veszprémi és nagyvázsonyi cipész- és csizmadiacéh által kibocsátott 19. századi iratokkal együtt. A "bőrös" szakegyesületek 1928-ban egyesültek, létrehozva a Magyarországi Bőripari Munkások Szövetségét, amelynek az anyaga 1952-ben került a levéltárunkba, és azóta itt hozzáférhető. (PIL 665. f.)